

Προτάσεις για την ανάπτυξη πλαισίου εκτίμησης των κοινωνικών επιπτώσεων των επεμβάσεων αστικού σχεδιασμού

*Καλλισθένη Αβδελίδη, Αθηνά Βιτοπούλου,
Γεωργία Γεμενιζή, Κώστας Γκόρτσος*

8.1 Εισαγωγή: άξονες αναφοράς των προτάσεων

Η παρούσα εργασία βασίζεται στα πορίσματα και την εμπειρία που αποκτήθηκαν από τις ερευνητικές εργασίες οι οποίες παρουσιάζονται στα προηγούμενα κεφάλαια. Στη συνέχεια θα διατυπωθούν μια σειρά προτάσεων για τη χρήση και την ανάπτυξη της διαδικασίας εκτίμησης των κοινωνικών επιπτώσεων των επεμβάσεων αστικού σχεδιασμού.

Από τη συνολική εμπειρική διερεύνηση του έργου στη βάση των μεθοδολογικών προσεγγίσεων, των ερευνητικών αποτελεσμάτων, των συμπερασμάτων και της επεξεργασίας εργαλείων που προέκυψαν από τις ερευνητικές εργασίες, συμπεραίνεται σαφώς η αναγκαιότητα ανάπτυξης πρακτικών για τη διαπίστωση και την παρακολούθηση των επιδράσεων στον αστικό ιστό από τις χωρικές επεμβάσεις, οι οποίες υλοποιούνται με αστικό σχεδιασμό και προσδιορίζονται στο πλαίσιο προγραμμάτων αστικής πολιτικής. Οι πρακτικές αυτές θα πρέπει να βασίζονται σε διεπιστημονικού χαρακτήρα προσεγγίσεις και σε εξειδικευμένα εργαλεία για μια όσο το δυνατόν πληρέστερη και συνολική εκτίμηση των επιδράσεων αυτών, ωστόσο έμφαση θα πρέπει να δίνεται στη κοινωνική διάστασή τους.

Στο πλαίσιο της χρήσης και της ανάπτυξης πρακτικών εκτίμησης των κοινωνικών επιπτώσεων των αστικών επεμβάσεων, σημαντική διάσταση συνιστά η συλλογή κατάλληλων πρωτογενών και δευτερογενών δεδομένων ώστε, με την ανάλυσή τους και την ερμηνεία τους, να κάνουν δυνατή τη συσχέτιση των πληθυσμιακών και χωρικών χαρακτηριστικών των αστικών χώρων επέμβασης, των όμορων και των γύρω περιοχών τους, όπως και των ευρύτερων περιοχών επιρροής τους μέσα στην πόλη, με τη δυναμική των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στον τοπικό κοινωνικό ιστό. Παράλληλα, οι διερευνήσεις και οι μελέτες, αναφορικά με την κάθε περίπτωση επέμβασης στο πλαίσιο του αστικού σχεδια-

σμού, θα πρέπει να έχουν τις δυνατότητες ανταπόκρισης, με καινοτόμο τρόπο, στις γενικότερες κατευθύνσεις και επιλογές των προγραμμάτων συνολικότερου σχεδιασμού, ακολουθώντας το σύγχρονο επιστημονικό και τεχνικό state of the art και την εφαρμογή προηγμένων διαδικασιών διαβούλευσης.

Με αυτή την οπτική, οι κύριοι άξονες αναφοράς των προτάσεων είναι οι εξής:

› Διασφάλιση της ποιότητας όλων των εργασιών σχετικών με τις επεμβάσεις αστικού σχεδιασμού από την προκαταρκτική έρευνα, τη μελέτη και τη διαδικασία υλοποίησης του έργου έως τη διαπίστωση και την παρακολούθηση των κοινωνικών τους επιπτώσεων, μέσα από προηγμένες συνεργατικές και θεσμοθετημένες συμμετοχικές, διεπιστημονικές διεργασίες, διαδικασίες και προδιαγραφές.

› Εξασφάλιση της οικολογικής/πολιτιστικής διάστασης της αστικής ανάπτυξης, λαμβάνοντας υπόψη το βαθμό και τα περιεχόμενα της κοινωνικής μίξης στο επίπεδο διαπίστωσης και παρακολούθησης των κοινωνικών επιπτώσεων των ταχύτατων αλλαγών του αστικού χώρου.

› Κατάρτιση και θεσμοθέτηση ουσιαστικών και με επιστημονική τεκμηρίωση διαδικασιών διαβούλευσης και διεξαγωγής συμμετοχικού διαλόγου, κυρίως σε τοπικό επίπεδο, για τη ανάγνωση και την εκτίμηση της πραγματικότητας με ευέλικτα εξειδικευμένα εργαλεία διεπιστημονικής μεθοδολογικής προσέγγισης, καθώς και τον εμπλουτισμό των μελετών με τοπικά δεδομένα σχετικά με τις αντιλήψεις, τη γνώση και τις εμπειρίες των κατοίκων, εργαζομένων και χρηστών των αστικών δημόσιων χώρων.

8.2 Προτάσεις

8.2.1 Προώθηση της ερευνητικής διάστασης των εργασιών αστικού σχεδιασμού και των προϊόντων τους

Ανεξάρτητα από την κλίμακα της επέμβασης στο χώρο της πόλης, το είδος και το περιεχόμενό της, από το είδος βάσει ορισμού της επέμβασης και τη σχέση της με το δημόσιο και ιδιωτικό χώρο της πόλης, από τη μορφή χρηματοδότησης με εθνικά ή ευρωπαϊκά προγράμματα ή ιδιωτικές δωρεές, από το νομικό καθεστώς των φορέων σχεδιασμού και υλοποίησης, και προκειμένου να διασφαλιστεί η ποιότητα όλων των έργων επιβάλλεται η συνεργασία για ειδικά θέματα με φορείς γνώστες του αντικειμένου και βέβαια με τεχνικές προδιαγραφές που θα αναφέρονται αναλυτικά στην εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία. Οι διαδικασίες αυτές θα πρέπει να αφορούν σε όλες τις φάσεις διαμόρφωσης της αρχικής ιδέας με τα δεδομένα του προγραμματισμού, από το σχεδιασμό έως και την υλοποίηση του τελικού χωρικού προϊόντος και, πέρα από αυτό, στην εξασφαλισμένη παρακολούθηση τόσο των κοινωνικών διαστάσεων της αλλαγής που επιφέρει η συγκεκριμένη υλοποίηση όσο και της αντοχής του όλου εγχειρήματος μέσα στον χρόνο από φυσική και λειτουργική άποψη, καθώς και από την άποψη της αποδοχής του από το κοινωνικό σύνολο. Για την περίπτωση της Αθήνας, η εξασφάλιση της ποιότητας

των εργασιών και των έργων κατά την υλοποίηση αλλά και κατά τη διάρκεια ζωής τους είναι ένα ζήτημα πρωταρχικής σημασίας.

Οι παρακάτω ειδικότερες προτάσεις αναφέρονται στην προώθηση της σύνδεσης των μελετών αστικού σχεδιασμού με τα αποτελέσματα ερευνητικών προγραμμάτων και έργων που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο εξειδικευμένων οργανισμών όπως και τη συστηματοποίηση, σε επίπεδο Περιφέρειας, της καταγραφής, της ανάλυσης και της δημοσιοποίησης της εξειδικευμένης πληροφόρησης αναφορικά με τις χωρικές και κοινωνικές εξελίξεις και τις επεμβάσεις αστικού σχεδιασμού.

8.2.1.1 Ενίσχυση της επιστημονικής, τεχνολογικής, διεπιστημονικής, ερευνητικής διασύνδεσης σε θέματα αστικού σχεδιασμού και βιώσιμης ανάπτυξης

Διασύνδεση υπαρχόντων δομών

Εκπόνηση σχεδίου και δημιουργία διαδικτυακής δομής σύνδεσης των υπαρχόντων ερευνητικών και μελετητικών δομών –πιστοποιημένων εργαστηρίων ΑΕΙ/ΤΕΙ και Ερευνητικών Ινστιτούτων, Υπηρεσιών Δήμων και Υπουργείων, ενδεχομένως ανεξάρτητων φορέων ή/και μεμονωμένων επαγγελματιών-ερευνητών– στη βάση της εξειδικευμένης επιστημονικής, τεχνολογικής, διεπιστημονικής και ερευνητικής ενασχόλησης με θέματα αστικού σχεδιασμού και βιώσιμης ανάπτυξης της σύγχρονης πόλης και ειδικότερα των ελληνικών πόλεων. Στόχος της διαδικτυακής δομής είναι να συγκεντρώνει και να διασφαλίζει την πρόσβαση, σε ένα ψηφιακό περιβάλλον, ευέλικτο, αποτελεσματικό και ανοιχτό για κάθε ειδικό ενδιαφερόμενο, ερευνών, μελετών, εκθέσεων των αποτελεσμάτων τους και βάσεων δεδομένων τα οποία εμπεριέχουν τα δυσεύρετα σήμερα απαραίτητα στοιχεία και ειδική πληροφόρηση σχετικά με τη συγκεκριμένη θεματολογία. Συχνά τέτοια πονήματα ενώ παράγονται, μένουν στα συρτάρια και στους υπολογιστές εργαστηρίων, υπηρεσιών ή προσωπικών αρχείων, χωρίς να εξασφαλίζεται η συμβολή τους στην κοινή γνώση και χρήση

Εργαστήριο-παρατηρητήριο για τον αστικό σχεδιασμό στο επίπεδο της περιφέρειας

Στο πλαίσιο της διαδικτυακής αυτής σύνδεσης ανοιχτής πρόσβασης, προτείνεται η λειτουργία κόμβου ανά αστική περιοχή στο επίπεδο της Περιφέρειας (ειδικότερα της Περιφέρειας Αττικής) υπό μορφή «εργαστηρίου-παρατηρητηρίου για το σχεδιασμό» το οποίο θα αποτελεί εργαλείο στην υπηρεσία της αστικής πολιτικής. Η θεσμοθέτηση ενός τέτοιου εργαστηρίου-παρατηρητηρίου θα έχει ως αποστολή να καταγράφει και να επεξεργάζεται δεδομένα σχετικά με τις αστικές αλλαγές, να τα αναλύει με συγκεκριμένο τρόπο και να τα δημοσιεύει σε πλατφόρμα για κοινή χρήση των κρατικών υπηρεσιών, των ιδιωτών ενδιαφερομένων και των

πολιτών.¹ Θα ενημερώνεται και θα ενημερώνει σε τακτά διαστήματα για την πορεία όλων των επεμβάσεων (ανάθεση, έγκριση, εφαρμογή μελετών, υλοποίηση έργου), ενδεχομένως με μηχανισμό υποχρεωτικής ενημέρωσης από αναθέτες και ανάδοχους.

Διαδικτυακή δομή σχετική με το γενικότερο θεσμικό πλαίσιο του αστικού σχεδιασμού σε κεντρικό επίπεδο

Προτείνεται η λειτουργία συγκεκριμένης διαδικτυακής δομής σε κεντρικό επίπεδο (ΥΠΕΝ) για την παρακολούθηση των θεσμοθετημένων ρυθμίσεων και των εγκεκριμένων αποφάσεων στο πολιτικό, χωροταξικό και πολεοδομικό επίπεδο το οποίο πλαισιώνει τον αστικό σχεδιασμό. Η δημιουργία ενός ευέλικτου και έξυπνου πληροφοριακού μοντέλου ή πλατφόρμας θα στοχεύει, παράλληλα με την ενημέρωση, στην ενεργοποίηση της βήμα προς βήμα ανάπτυξης και εφαρμογής των επικαιροποιημένων ρυθμιστικών σχεδίων της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης (ΡΣΑ, ΡΣΘ) μετά την έγκρισή τους, με σκοπό τη διευκόλυνση των ενεργειών στο επίπεδο αστικού και αρχιτεκτονικού σχεδιασμού.

8.2.1.2 Ενίσχυση και ανάπτυξη του συμμετοχικού διαλόγου με προηγμένες μορφές ανοιχτής διαβούλευσης

Διαβούλευση πάνω σε συγκεκριμένα θέματα (προθέσεων, θεσμοθετήσεων ρυθμίσεων, θεσμοθετήσεων των εφαρμογών, παρακολούθησής τους κ.ά.) με ευρύτερο συμμετοχικό διάλογο προς και μεταξύ διαφορετικών ομάδων ατόμων που έχουν απλές² έως και εξειδικευμένες γνώσεις σε θέματα αστικού σχεδιασμού. Ο συμμετοχικός διάλογος είναι απαραίτητος επίσης σε όλες τις φάσεις προγραμματισμού και σχεδιασμού συγκεκριμένων επεμβάσεων, από την προκαταρκτική έρευνα, προμελέτη έως την οριστική μελέτη. Για να εξασφαλιστεί η ουσιαστική μετάδοση προβληματισμού και γνώσεων, η εμπλοκή στο διάλογο δύναται να έπεται προετοιμασίας με εξειδικευμένα σεμινάρια επιμόρφωσης και πιστοποίησης σχετικά με το αντικείμενο της διαβούλευσης. Πρόκειται για ένα επίπεδο εξειδικευμένης διαβούλευσης.

---

1. Πρότυπο για ένα τέτοιου τύπου εργαστήριο-παρατηρητήριο συνιστά το Atelier Parisien d'Urbanisme, το οποίο από την ίδρυσή του (1967) έως σήμερα αποτελεί τον κόμβο τεκμηριωμένης πληροφόρησης και ανάλυσης για την ανάπτυξη μελλοντικών στρατηγικών αναφορικά με τις αστικές και κοινωνικές εξελίξεις στην πόλη του Παρισιού και το οποίο λειτουργεί με σύστημα open data στη βάση της γνωμοδοτικής του αποστολής και όχι της εφαρμογής ή της εκτέλεσης πολιτικής απόφασης.

2. Σχετικά με αυτό το επίπεδο διαβούλευσης, ενδιαφέρον παρουσιάζουν επιστημονικά έργα που παράγουν οι πολίτες στο πλαίσιο της Επιστήμης των Πολιτών. Το νέο φαινόμενο της παραγωγής επιστημονικών έργων από πολίτες ονομάζεται crowdsourcing (πληθοπορισμός) και μελετάται με στόχο την ανάπτυξη της Ανοιχτής Επιστήμης και της Ανοιχτής Συμμετοχής από το Κοινό Κέντρο Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Join Research Center) (βλ. ΕΚΤ, *Καινοτομία Έρευνα και Τεχνολογία*, Αφιέρωμα, 06-08/2016, 17-19).

8.2.2 Προώθηση της οικολογικής-πολιτιστικής διάστασης της αστικής ανάπτυξης μέσω του αστικού σχεδιασμού

Για την εξασφάλιση της οικολογικής-πολιτιστικής διάστασης, διατυπώνονται συγκεκριμένες προτάσεις οι οποίες απορρέουν από την εμπειρική διερεύνηση που επιτεύχθηκε στο έργο και βασίζεται στις μεθοδολογικές προσεγγίσεις, στα αποτελέσματα και στα συμπεράσματα των επιμέρους ερευνητικών εργασιών του. Οι προτάσεις δεν διερευνούν το συνθετότερο πεδίο όπως και δεν παρουσιάζουν το εκτενέστερο φάσμα των πιθανών προτάσεων οι οποίες μπορούν να συσχετιστούν με την οικολογική-πολιτιστική διάσταση του αστικού σχεδιασμού. Οι εδώ προτάσεις επισημαίνονται για την Αθήνα καθώς η πόλη αυτή αποτέλεσε το κύριο παράδειγμα αστικού περιβάλλοντος που διερευνήθηκε στο έργο και στο πλαίσιο της γνώσης που αποκτήθηκε από αυτό.

8.2.2.1 Επιδίωξη της κοινωνικής μίξης και της ετερογένειας στον αστικό δημόσιο χώρο

Καθώς οι αλλαγές του αστικού χώρου συντελούνται με υψηλές ταχύτητες, σημαντική είναι η θεώρηση της τοπικής εμβέλειας της λειτουργίας των δημόσιων (κοινόχρηστων) αστικών χώρων παράλληλα με την εξέταση της κοινωνικής μίξης του αστικού πληθυσμού. Καθώς ο δημόσιος αστικός χώρος συνεπάγεται το δικαίωμα χρήσης για οποιονδήποτε, η έννοια της κοινωνικής μίξης θα πρέπει να επικεντρώνεται στην αστικότητα και την ετερογένεια. Το γενικότερο ζήτημα είναι κατά πόσο η κοινωνική σύνθεση των κοινωνικών/ πληθυσμιακών συνόλων αναφοράς του αστικού σχεδιασμού, που τίθεται με όρους διασποράς ή, αντίθετα, συγκέντρωσης των στρωμάτων και των ειδικών ομάδων πληθυσμού με κοινωνικό, δημογραφικό, οικονομικό κ.τ.λ. προσδιορισμό των χαρακτηριστικών τους, συμβάλλει ή όχι στη βελτίωση των συνθηκών ζωής σε τμήματα των μεγάλων σύγχρονων πόλεων.

8.2.2.2 Ανάπτυξη του μοντέλου ενοποίησης δημόσιων ανοιχτών χώρων και των αστικών φυσικών χώρων τύπου ΕΑΧΑ

Ευρεία υιοθέτηση και προώθηση του μοντέλου ενοποίησης αρχαιολογικών και λοιπών δημόσιων ανοιχτών χώρων σε επίπεδο γειτονιάς, συνοικίας και πόλης από το σύνολο των πολεοδομικών σχεδίων και μελετών που εκπονούνται για τις ελληνικές πόλεις. Η δημιουργία δικτύου πράσινων και ανοιχτών χώρων αποτελεί ένα από τα παλιότερα εργαλεία εξυγίανσης του αστικού χώρου που έχουν προταθεί κατά τη συγκρότηση του επιστημονικού κλάδου της πολεοδομίας. Στην Ελλάδα, η παραίτηση της δημιουργίας δικτύου πράσινων και ελεύθερων χώρων συμπεριλήφθηκε στις προδιαγραφές των μελετών που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης (ΕΠΑ) στη δεκαετία του 1980, χωρίς όμως υποχρεωτική ισχύ. Η εξέλιξη της σχετικής προβληματικής τις

τελευταίες δεκαετίες μέσα από την έννοια της πράσινης υποδομής θα πρέπει να ληφθεί υπόψη από το θεσμικό πλαίσιο σχεδιασμού του αστικού χώρου και να μεταφραστεί σε συγκεκριμένες οδηγίες και κατευθύνσεις εκπόνησης μελετών όλων των επιπέδων προσαρμοσμένων στα δεδομένα των ελληνικών πόλεων (πχ. παρουσία ανοιχτών αρχαιολογικών χώρων στο σύνολο σχεδόν των ελληνικών πόλεων). Μετά την κατάργηση της Ανώνυμης Εταιρείας Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων και Αναπλάσεων Α.Ε. (ΕΑΧΑ Α.Ε.), θα ήταν σκόπιμο να δημιουργηθεί ειδική υπηρεσία στους κόλπους του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ), με αρμοδιότητα την προώθηση της σχετικής προβληματικής, την επιμόρφωση των μελετητών σε συνεργασία με το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, καθώς και τον έλεγχο των πολεοδομικών σχεδίων και μελετών ως προς το συγκεκριμένο ζήτημα.³

8.2.2.3 Ανάπτυξη καινοτόμων μορφών αστικής ανάπλασης για την αναβάθμιση του οικιστικού αποθέματος με ρυθμίσεις ήπιων παρεμβάσεων σύνδεσης δημόσιων και ιδιωτικών χώρων

Οι αστικές αναπλάσεις έχουν ως κύριο πεδίο εφαρμογής το δημόσιο χώρο. Ωστόσο, παρεμβαίνουν ως ένα βαθμό αναγκαστικά και στον ιδιωτικό χώρο είτε με απαλλοτριώσεις είτε με προγράμματα βελτίωσης, συντήρησης και ανακαίνισης του υπάρχοντος κτιριακού αποθέματος.

Δεδομένου ότι τα κτίρια των μεγάλων αστικών κέντρων στην Ελλάδα αρχίζουν να γερνούν, αυξάνει η ανάγκη εξειδικευμένης παρέμβασης σε αυτά καθώς πρόκειται για κτίρια κυρίως του 20ου αιώνα. Καθώς, συναντάται σε ορισμένες περιπτώσεις δυσχέρεια συντήρησης, αποκατάστασης ή ανακαίνισης διατηρητέων ή/και εγκαταλελειμμένων κτιρίων από τους ιδιοκτήτες τους, όπως και, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, αυξάνεται η αντικειμενική δυσκολία που έχουν οι ιδιοκτήτες των ακινήτων να ανταποκριθούν στη συντήρηση των ακινήτων τους, η ανάγκη παρέμβασης στον ιδιωτικό χώρο (κτίρια, αδόμητα οικοπέδα κ.λπ.) αναδεικνύεται σημαντική. Επομένως, η σύνδεση των αστικών αναπλάσεων με τον ιδιωτικό χώρο θα πρέπει να αναπτυχθεί με την εύρεση και την καθιέρωση καινοτόμων προγραμμάτων παρέμβασης ώστε να ενισχυθεί ο αισθητικός, περιβαλλοντικός και ενεργειακός (σε συνδυασμό και με τον στατικό) σχεδιασμός του ιδιωτικού χώρου σε σύνδεση με τον δημόσιο, μέσω: (α) της ενεργοποίησης του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου για την αξιοποίηση των κενών και εγκαταλελειμμένων κτιρίων, (β) των θεσμικών κινήτρων, (γ) των οικονομικών κινήτρων (επιδοτήσεις, φοροαπαλλαγές) για την αξιοποίηση και την αναβάθμιση του κτιριακού και γενικότερα του οικιστικού αποθέματος.⁴

3. Βλ. Κεφάλαιο 5 του παρόντος.

4. Είναι χρήσιμο σε επιλεγμένες περιπτώσεις ανάπλασης ένα ποσοστό του συνολικού προϋπολογιζόμενου κόστους να αφορά και να κατευθύνεται με συγκεκριμένα κριτήρια σε ήπιες παρεμβάσεις του αστικού ιδιωτικού χώρου. Ενδεικτικά, προτείνονται εφαρμογές προς συζήτηση: (1) ο προσδιορισμός του ποσοστού του προϋπολογισμού που θα κατευθύνεται αποκλειστι-

Ανάπτυξη των προγραμμάτων αισθητικής, βιοκλιματικής, ενεργειακής και στατικής αναβάθμισης του κτιριακού αποθέματος

Η αποκατάσταση όψεων των κτιρίων στο πλαίσιο συγκεκριμένων αναπλάσεων που αξιοποιούν συγκεκριμένα κτίρια όλων των εποχών (όπως στις τέσσερις κεντρικές πλατείες της μελέτης περίπτωσης Α του έργου) ή στο πλαίσιο του προγράμματος «Πρόσοψη» που, κατά την περίοδο ισχύος του (2003-2010 με προσωρινή αναστολή της λειτουργίας την 27/1/2011), αναβαθμίστηκαν οι προσόψεις 5643 κτιρίων της Αθήνας με έμφαση στην κεντρική περιοχή της, αποτελούν παραδείγματα που συγκαταλέγονται σε οριζόντιου τύπου αναγκαίων αναβαθμίσεων του κτιριακού αποθέματος του 20ου αιώνα που χαρακτηρίζει τον ελληνικό αστικό ιστό. Προτείνεται η άρση της αναστολής και η ανάπτυξη του προγράμματος με επέκτασή του σε ευρύτερες περιοχές καθώς υλοποιήθηκε στο μεγαλύτερο μέρος του στο πρώτο δημοτικό διαμέρισμα του Δήμου Αθήνας.⁵

Ένα άλλο παράδειγμα είναι το πρόγραμμα «Εξοικονόμηση Κατ' Οίκον», που παρέχει κίνητρα στους πολίτες όλης της χώρας προκειμένου να βελτιώσουν την ενεργειακή απόδοση της κατοικίας τους -μονοκατοικίες, πολυκατοικίες ή μεμονωμένα διαμερίσματα. Κατά την πρώτη φάση λειτουργίας του, στο πρόγραμμα ολοκληρώθηκαν 45000 παρεμβάσεις σε όλη τη χώρα εκ των οποίων 6.300 στην Αττική.⁶ Το πρόγραμμα αυτό είναι συγχρηματοδοτούμενο και ανανεώνεται με ευρεία χρήση από τους πολίτες.

Ανάπτυξη και σύνδεση των προγραμμάτων πράσινης ανάπτυξης με τον αστικό ιδιωτικό χώρο

Στο πλαίσιο ερευνητικών προγραμμάτων και έργων των ακαδημαϊκών και ερευνητικών φορέων της χώρας, σε σύμπραξη με ιδιωτικούς φορείς, με οργανισμούς

κά σε δράσεις του ιδιωτικού χώρου ανταποκρινόμενο στο αντικείμενο του προγράμματος (πχ της τάξης του 10%), (2) η αναζήτηση τρόπου συμμετοχής και των ιδιοκτητών ακινήτων με ένα πρόσθετο ποσό προκειμένου να μεγιστοποιηθούν τα οφέλη για μεγαλύτερο κοινωνικό σύνολο, με τη χρηματοδότηση της αστικής ανάπλασης να μπορεί να γίνει κατά ένα ποσοστό από τους ιδιοκτήτες, (3) η άρση των νομικών κωλυμάτων κυρίως στις περιπτώσεις επέμβασης σε εγκαταλειμμένο ή χαρακτηρισμένο διατηρητέο όπως και για τις περιπτώσεις που άπτονται θεμάτων δημόσιας υγείας και ασφάλειας να διευκολύνονται ορισμένες διαδικασίες, (4) η εξεύρεση επιπλέον χρηματοδότησης από άλλες πηγές (εκτός του προαναφερόμενου 10%) για πρόγραμμα κοινωνικής κατοικίας στα αστικά κέντρα που εγκαταλείπονται από τους μόνιμους κατοίκους, και (5) η απλοποίηση των διαδικασιών χρηματοδότησης και υλοποίησης προγραμμάτων αποκατάστασης/ανακαίνισης υπάρχοντος κτιριακού αποθέματος σε συνδυασμό με ενεργοποίηση κινήτρων και βελτίωση των μέσων και των τρόπων πληροφόρησης των πολιτών, ώστε να καταστούν πιο ευέλικτα, συνοπτικά, προσιτά και ελκυστικά στους ιδιοκτήτες ακινήτων.

5. Σύμφωνα με τα στοιχεία που μας δόθηκαν από την Α.Ε.Δ.Α., Πρόγραμμα Ανάπλασης Προσώψεων Κτιρίων «Πρόσοψη». Βλ. Ντρες, Σταύρος, 2006, *Καινοτόμες πρωτοβουλίες των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Το πρόγραμμα της αισθητικής ανάπλασης των κτιρίων της Αθήνας*, Πτυχιακή Εργασία ΑΤΕΙ Καλαμάτας-Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας.

6. Σύμφωνα με τα στοιχεία που μας έδωσε η αναπληρώτρια υπεύθυνη του προγράμματος «Εξοικονόμηση Κατ' Οίκον», Ε. Στεφανίδου, το 2016.

τοπικής και περιφερειακής διοίκησης, και με ευρωπαϊκούς και διεθνείς φορείς και οργανισμούς, έχουν αναπτυχθεί προτάσεις και εργαλεία για συγκεκριμένες πράσινες λύσεις (πράσινες ταράτσες-βεράντες, πράσινους τοίχους, αστική γεωργία κ.ά.) προσαρμοσμένες στο αστικό ελληνικό περιβάλλον.

Προτείνεται η ανάπτυξη προγραμμάτων αστικών ήπιων αναπλάσεων με υιοθέτηση τέτοιου τύπου λύσεων στο πλαίσιο της αστικής ανάπτυξης.

8.2.3 Ενίσχυση των διαδικασιών αστικού σχεδιασμού

Υπενθυμίζεται ότι, στο πλαίσιο του έργου για το οποίο γίνεται λόγος, οι ερευνητικές εργασίες έδωσαν έμφαση στο επίπεδο του αστικού σχεδιασμού (urban design). Ο αστικός σχεδιασμός αναφέρεται σε συγκεκριμένα τμήματα ή χώρους του πολεοδομημένου ιστού μιας πόλης, ωστόσο με διάκριση διαφορετικών τύπων επεμβάσεων και αναπλάσεων. Κατά κανόνα, οι επεμβάσεις αστικού σχεδιασμού εντάσσονται σε προγράμματα αστικής πολιτικής. Στη βάση των ερευνητικών αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων όλων των εργασιών του έργου, αναδεικνύεται η αναγκαιότητα ενίσχυσης των διαδικασιών αστικού σχεδιασμού με την ένταξη μεθοδολογικών προσεγγίσεων και εργαλείων που απορρέουν από ερευνητικές προσπάθειες.

8.2.3.1 Μελέτη κοινωνικών επιπτώσεων με μορφή προσαρμοσμένη στις ανάγκες των επεμβάσεων αστικού σχεδιασμού

Για τα έργα υποδομής είναι απαραίτητες οι εξειδικευμένες μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΜΠΕ), οι οποίες έχουν θεσμοθετηθεί από την ελληνική νομοθεσία, ενώ από την ευρωπαϊκή νομοθεσία προβλέπονται σε περιπτώσεις μεγάλων έργων συνθετότερες μελέτες περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιπτώσεων (ΜΠΚΕ) και στις περιπτώσεις προστατευόμενων περιοχών προβλέπονται ειδικές οικολογικές αξιολογήσεις. Για τις περιπτώσεις αυτές, τα τελευταία χρόνια, απαιτούνται περιοδικοί τακτικοί και έκτακτοι έλεγχοι ώστε να διασφαλίζεται στη διάρκεια του χρόνου η παρακολούθηση των επιδράσεων των έργων στο φυσικό και έμβιο περιβάλλον. Οι μικρότερης περιβαλλοντικής εμβέλειας επεμβάσεις, όπως οι επεμβάσεις αστικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, μπορούν να αξιολογηθούν από την άποψη της εκτίμησης των επιδράσεων ή των επιπτώσεών τους με τους τρόπους που προτείνονται στο έργο.

Καθώς φαίνεται ότι εκδηλώνεται όλο και περισσότερο η ανάγκη για την αξιολόγηση των κοινωνικών επιπτώσεων σε πολλούς τομείς της σύγχρονης ζωής και, από την άλλη, οι κοινωνικές επιπτώσεις αναφέρονται σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής, είναι σημαντικό να θεσμοθετηθεί μια προσαρμοσμένη μορφή για τον τύπο αυτό έργων (αστικής ανάπτυξης) ΜΠΚΕ, η οποία πραγματοποιείται πριν και μετά την επέμβαση.

8.2.3.2 Εμπλουτισμός της διαδικασίας αρχιτεκτονικών διαγωνισμών

Εμπλουτισμός της διαδικασίας αρχιτεκτονικών διαγωνισμών που αφορούν αστικές παρεμβάσεις (ανασχεδιασμός δημόσιων χώρων, αναπλάσεις υποβαθμισμένων αστικών περιοχών, ανάκτηση εγκαταλελειμμένων αστικών περιοχών κ.τ.λ.) με υποχρεωτικό προσανατολισμό και στην κοινωνική θεώρηση της χωρικής πρότασης σε σχέση με την περιοχή επιρροής της, της χρήσης του αναβαθμιζόμενου χώρου και της γύρω περιοχής του. Εμπλουτισμός του σχετικού θεσμικού πλαισίου για την υποχρεωτική σύνταξη μελετών που θα υποστηρίζουν την πρόταση πολεοδομικά, αρχιτεκτονικά, κυκλοφοριακά και περιβαλλοντικά-βιοκλιματικά αλλά και κοινωνικά- ανθρωπολογικά, ώστε να κατοχυρώνεται η διεπιστημονική προσέγγιση του σχεδιασμού του αστικού χώρου και να εξασφαλίζεται η συνολική και ειδικότερα η κοινωνική θεώρησή του. Επιπρόσθετα, ο εμπλουτισμός του θεσμικού πλαισίου θα μπορούσε να αφορά και τη διαδικασία τελικής κρίσης, όπως για παράδειγμα πρόβλεψη συμμετοχής του κοινού (καθορισμός με βάση την εμπέλεια της επέμβασης) στην τελική επιλογή μεταξύ των τριών ή περισσότερων καλύτερων, με βάση την κρίση της κριτικής επιτροπής προτάσεων.

8.2.3.3 Διερεύνηση της αναγκαιότητας και των προοπτικών των επεμβάσεων στη βάση διαβούλευσης με την κοινωνία πολιτών

Θεσμοθέτηση διαδικασιών συνδιαμόρφωσης αστικών παρεμβάσεων με διερεύνηση των κοινωνικών επιπτώσεών τους, με στόχο τη μεγιστοποίηση της συναίνεσης και της κοινωνικής αποδοχής.

Εμπλουτισμός του θεσμικού πλαισίου πολεοδομικού σχεδιασμού σε δύο κατευθύνσεις: (α) υιοθέτηση πιο σύγχρονων μορφών διαβούλευσης και ανοιχτών μεθόδων συμμετοχής του κοινού στις διαδικασίες απόφασης, σχεδιασμού και υλοποίησης των αστικών επεμβάσεων, και (β) ενίσχυση του ρόλου, των αρμοδιοτήτων και της χρηματοδότησης της τοπικής αυτοδιοίκησης στον τομέα αυτό.

Ένα αποτέλεσμα της έρευνας πεδίου με ερωτηματολόγιο, η οποία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου, ισχυροποιεί τις προτάσεις της παρούσας ενότητας. Η έρευνα η οποία απευθύνθηκε σε ένα συγκεκριμένο σύνολο μιας ομάδας-στόχου χρηστών αναδιαμορφωμένων δημόσιων χώρων⁷ έδειξε ότι η σημερινή δραστηριοποίηση των ερωτώμενων για την επίλυση των προβλημάτων του κοινόχρηστου χώρου (της πλατείας) ή/και της γύρω περιοχής του παρουσιάζει σαφώς χαμηλότερα ποσοστά σε σύγκριση με την επιθυμία και την προσδοκία συμμετοχής τους στις διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου, της διαρρύθμισης των χρήσεων ή/και της λειτουργίας του εφόσον κάποιος φορέας τους το ζητούσε.

---

7. Δηλαδή τα άτομα που εργάζονται σε όλους τους επαγγελματικούς χώρους των τεσσάρων κεντρικών πλατειών της Αθήνας.

Ίδρυση υπηρεσίας σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης και κεντρικών οργανισμών για τις συμμετοχικές προσεγγίσεις και την αξιολόγηση των κοινωνικών επιπτώσεων του αστικού σχεδιασμού

Ίδρυση υπηρεσίας σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, στελεχωμένης με προσωπικό που να εξειδικεύεται τόσο στις διαδικασίες διαβούλευσης και συμμετοχικών προσεγγίσεων του σχεδιασμού με στόχο την ενεργοποίηση των πολιτών, όσο και σε μεθόδους αξιολόγησης των κοινωνικών επιπτώσεων του σχεδιασμού. Αρμοδιότητες της υπηρεσίας θα είναι:

Οι τακτικές και οργανωμένες διαδικασίες ενημέρωσης και ενεργοποίησης/κινητοποίησης του κοινού σχετικά με ζητήματα που αφορούν το αστικό περιβάλλον, τα προβλήματα του αστικού χώρου, τις προθέσεις και τους σχεδιασμούς του δήμου για την αντιμετώπισή τους, τις διαδικασίες σχεδιασμού και υλοποίησης κάθε είδους (αστικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, κυκλοφοριακών έργων και μεταφορών, κοινωνικών προγραμμάτων, κ.λπ.) μελλοντικών αστικών παρεμβάσεων, μέσα από ποικίλους και εναλλακτικούς τρόπους: δημοσιεύσεις σε όλα τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, μοίρασμα φυλλαδίων, προσωπικά προσκλήσεις σε σχετικές εκδηλώσεις ενημέρωσης, διαδικτυακές πλατφόρμες ενημέρωσης, διοργάνωση σχετικών σεμιναρίων επιμόρφωσης των πολιτών σε ζητήματα διαμόρφωσης και αναμόρφωσης του αστικού περιβάλλοντος, σε τεχνικά θέματα, στις δυνατότητες συμμετοχής, ενδεχομένως εισαγωγή ανάλογων δράσεων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση κ.τ.λ., με στόχο την ανάπτυξη κουλτούρας συμμετοχής και εξοικείωσης με τα ζητήματα σχεδιασμού του χώρου.

Η προώθηση και διοργάνωση παραδοσιακών και εναλλακτικών μεθόδων διαβούλευσης και συνδιαμόρφωσης των μελλοντικών αστικών παρεμβάσεων (επικοινωνιακός σχεδιασμός) με τη χρήση και των νέων τεχνολογιών: δημοσκοπήσεις, δημόσιες συναντήσεις και εκδηλώσεις, επιτροπές εκπροσώπων, κυκλοφορία κειμένων διαβούλευσης, ιστοσελίδες αμφίδρομης επικοινωνίας (interactivewebsites), δημοψηφίσματα, διαχρονικές επαναλαμβανόμενες έρευνες σε συγκεκριμένες επιμέρους ομάδες κατοίκων και χρηστών (focusgroups), (longitudinalorpanelsurveys), ημερίδες, εργαστήρια-συναντήσεις, ασκήσεις οραματισμού (visioningexercises), δημιουργία ηλεκτρονικών περιπτέρων αμφίδρομης επικοινωνίας (ενημέρωσης αλλά και έκφρασης σχολίων, ενστάσεων κ.τ.λ.), παρουσίαση εναλλακτικών σεναρίων και προτάσεων για τη λήψη τελικής απόφασης, εργαλεία προσομοίωσης για την έκφραση και ιεράρχηση ιδεών για τη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος κ.ά.⁸

Η εξασφάλιση της αποτελεσματικότητας της συμμετοχής, ότι δηλαδή οι συλλογικές αποφάσεις θα ληφθούν υπόψη κατά τη διαδικασία σχεδιασμού και υλο-

---

8. Για τις παραδοσιακές και εναλλακτικές μορφές διαβούλευσης, όπως και για προτάσεις και μέτρα εφαρμογής στην κατεύθυνση του επικοινωνιακού σχεδιασμού στην Ελλάδα, με έμφαση στις μεταφορές βλ. Αθανασόπουλος, Κ. (2009). *Προς μια μέθοδο ένταξης των πολιτών στο σχεδιασμό έργων βιώσιμης αστικής κινητικότητας*. Διδακτορική διατριβή. Αθήνα: ΕΜΠ, Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών, Τομέας Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, Μονάδα Βιώσιμης Κινητικότητας.

ποίησης ή θα εξηγηθούν αναλυτικά οι λόγοι απόρριψής τους, καθώς και η αντιμετώπιση προβλημάτων που σχετίζονται με αυτή (π.χ. έλλειψη εκπαίδευσης σχετικά με ζητήματα σχεδιασμού και τις δυνατότητες συμμετοχής στις αποφάσεις, έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους φορείς τοπικής και κεντρικής διοίκησης, έλλειψη κουλτούρας συμμετοχής, αναποτελεσματικότητα των διαδικασιών συμμετοχής, έλλειψη τοπικής κουλτούρας και ταυτότητας κ.ά.)

Η διερεύνηση και παρακολούθηση της κοινωνικής αποδοχής των αστικών επεμβάσεων πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την υλοποίησή τους μέσω των προαναφερόμενων τρόπων (βλ. και παρακάτω).

Επιπρόσθετα:

Δημιουργία παρόμοιας υπηρεσίας στους κόλπους των κεντρικών φορέων σχεδιασμού και υλοποίησης αστικών παρεμβάσεων.

Ενίσχυση των «από κάτω» διαδικασιών σχεδιασμού και των πρωτοβουλιών ατόμων, ομάδων, τοπικών συλλόγων, κοινωνικών δρώντων, εθελοντικών οργανώσεων, ΜΚΟ, σχετικά με τη βελτίωση του αστικού χώρου (π.χ. δημιουργία αστικών λαχανόκηπων σε ανενεργά στρατόπεδα, δράσεις αναβάθμισης του δημόσιου χώρου κ.τ.λ.).

Δημιουργία πλαισίου και οδηγιών για την κατάρτιση «Local Agenda 21» από τις τοπικές αυτοδιοικήσεις.

8.2.4 Καθιέρωση διαδικασιών διαπίστωσης και παρακολούθησης των επιπτώσεων των αστικών επεμβάσεων

8.2.4.1 Πιστοποίηση επιμόρφωσης στους δήμους

Καθιέρωση συστήματος πιστοποίησης, σε αποφοίτους των ΑΕΙ/ΤΕΙ ή αντίστοιχων ιδρυμάτων του εξωτερικού με προϋποθέσεις απόκτησής της, με την παρακολούθηση προγραμμάτων επιμόρφωσης, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων των υπηρεσιών των οποίων προτείνεται η δημιουργία (βλ. 8.2.1.1., 8.2.3.3.), και με αντικείμενο τη χρήση μεθοδολογιών και εργαλείων για την διαπίστωση και την εκτίμηση των κοινωνικών επιπτώσεων των αλλαγών του αστικού χώρου (βλ. 8.2.4.2.).

8.2.4.2 Χρήση εξειδικευμένων μεθοδολογιών και εργαλείων

Κοινωνικο-δημογραφική ταυτοποίηση των περιοχών ένταξης των χωρικών επεμβάσεων στον αστικό ιστό

Στο πλαίσιο της κοινωνικο-δημογραφικής ανάλυσης και στη βάση συλλογής δευτερογενών και πρωτογενών δεδομένων, εξετάζεται ένα σύνολο επεμβάσεων που προβλέπεται να υλοποιηθεί ή έχει υλοποιηθεί στο πλαίσιο προγράμματος αστικής πολιτικής. Αναδεικνύονται τα πληθυσμιακά σύνολα αναφοράς για την ένταξη της λειτουργίας των χώρων επέμβασης στον τοπικό κοινωνικό αστικό

ιστό και τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των πληθυσμιακών συνόλων αυτών. Η συσχέτιση με τις ανάγκες των ντόπιων κατοίκων γίνεται με την οπτική της εξασφάλισης της κοινωνικής μίξης και της ετερογένειας σχετικά με τη χρήση και τις δραστηριότητες των χρηστών στον δημόσιο ανοιχτό χώρο, λαμβάνοντας υπόψη την αστική περιοχή, τη γύρω περιοχή, τον τύπο του χώρου επέμβασης και το είδος της επέμβασης.⁹

Εκτίμηση της σύνθεσης και των μεταβολών των χρήσεων γης των γύρω περιοχών των αστικών αναπλάσεων

Στο πλαίσιο της χωρικής ανάλυσης της ευρύτερης περιοχής των αστικών παρεμβάσεων των ευρύτερων περιοχών, προτείνεται η εστίαση στην καταγραφή και την ανάλυση, βάσει προδιαγραφών, των χρήσεων γης ανά ευρείες κατηγορίες (κατοικία, κεντρικές λειτουργίες επιπέδου πόλης, τοπικές λειτουργίες, κοινωνική υποδομή/ιδρύματα, πολιτιστικές λειτουργίες, εμπορευματικές λειτουργίες, μεταποίηση-βιοτεχνία, μεταφορές, ειδικές χρήσεις συμπεριλαμβανομένων των κενών κτιρίων). Προτείνεται επίσης η επαναλαμβανόμενη καταγραφή στις όμορες περιοχές των αναπλάσεων. Αποτελεί εργαλείο εκτίμησης και τροφοδότησης του χαρακτήρα της αστικής παρέμβασης (όπως για παράδειγμα η ανάγκη ενίσχυσης της κατοικίας σε συγκεκριμένες περιοχές) αλλά και εργαλείο διερεύνησης και εκτίμησης των τάσεων αστικής ανάπτυξης ως αποτέλεσμα του σχεδιασμού.¹⁰

Έρευνες πεδίου προς ομάδες στόχου, πριν/κατά τη διάρκεια/μετά τις αστικές αναπλάσεις

Στο πλαίσιο της διαπίστωσης και της παρακολούθησης των σημασιών και της εμβέλειας, των προβλημάτων, των αντιλήψεων, των προσδοκιών και της πραγματικής χρήσης των κατοίκων, των εργαζομένων, των επισκεπτών και των χρηστών στους δημόσιους χώρους που υπόκεινται στις αλλαγές από τον προγραμματισμό ή την υλοποίηση των επεμβάσεων αστικού σχεδιασμού, προτείνεται η ανάπτυξη, σε επίπεδο δήμου, της πρακτικής διεξαγωγής στοχευμένων ερευνών πεδίου.

Οι έρευνες πεδίου μπορούν να διεξαχθούν με διάφορες μεθοδολογικές προσεγγίσεις για την εκ βάθους κατανόηση όπως ποιοτικής μελέτης με ανοιχτές ή ημι-δομημένες συνεντεύξεις, ποσοτικής έρευνας με ερωτηματολόγιο κατά ομάδα-στόχου όπως και με τη μορφή κυλιόμενων ερευνών¹¹ για την ποσοτική μέτρηση συγκεκριμένων ζητημάτων, για συγκεκριμένες επεμβάσεις και συγκεκριμένες εκφάνσεις αυτών, με σκοπό την κατάρτιση δείκτη/δεικτών.

9. Βλ. Κεφάλαια 2 και 7.

10. Βλ. Κεφάλαιο 3.

11. Για παράδειγμα την εφαρμογή έρευνας μέσω τηλεφωνικής προσέγγισης των συνευεξαζόμενων με τη χρήση αυτοματοποιημένωνποθημένων συστημάτων εισαγωγής και ανάλυσης των δεδομένων.